

Samfélagsgreinar 7. – 9. bekkur

Undir samfélagsgreinar heyra nú meðal annars námsgreinar sem kenndar hafa verið í íslenskum skólum undir samheiti samfélagsgreina, þar er einkum um að ræða sögu, landafræði, þjóðfélagsfræði, trúarbragðafræði, lífsleikni og heimspeki ásamt siðfræði. Markmið samfélagsgreina er að stuðla að skilningi nemenda á mörgum þeim hugmyndum og hugsjónum sem liggja til grundvallar viðhorfum okkar til umhverfis, auðlinda, menningar og sögu.

Í sögukennslu er byggt á heildstæðri og fjölbreyttri skoðun heimilda um samfélög og einstaklinga frá fortíð til samtíma. Landafræðin fjallar um breytileg lífsskilyrði fólks í heiminum með hliðsjón af víxlverkun manns og náttúru. Trúarbragðafræði er ætlað að auka skilning á ríkjandi trúarbrögðum og ólíkum trúarhefðum með umburðarlyndi og víðsýni að leiðarljósi. Siðfræði kennir hvernig mögulegt er að rannsaka siðræn gildi, efla siðvit og ræða saman um siðferðileg álitamál.

Menntagildi samfélagsgreina felst í því að þroska hæfni nemenda til að eiga í innihaldsríkum samskiptum við aðra. Þessi hæfni á sér þrjár rætur eða:

- hæfni nemanda til að skilja veruleikann (umhverfið, samfélagið, söguna og menninguna), sem hann hefur fæðst inn í, byggist á þeirri reynslu sem hann hefur orðið fyrir. Samfélagsgreinar eiga að efla þessa hæfni með því að víkka út og dýpka reynsluheim nemandans,
- hæfni nemanda til að átta sig á sjálfum sér byggist á því hvaða mynd hann gerir sér af sjálfum sér (og öðrum) í eigin huga. Samfélagsgreinar eiga að efla þessa hæfni með því að víkka út og dýpka hugarheim nemandans,
- hæfni nemanda til að mynda og þróa tengsl sín við aðra byggist á þeim félagsskap sem hann hefur tekið þátt í. Samfélagsgreinar eiga að efla þessa hæfni með því að virkja nemandann til þátttöku í félagsheimi sínum, þeim gildum og reglum sem þar ríkja.

Hæfniviðmið

Viðmið um mat á lykilhæfni í grunnskóla eru sett fram í fimm liðum sem eru sameiginlegir öllum námssviðum:

- hæfni nemenda til að tjá hugsanir sínar, tilfinningar og skoðanir munnlega, skriflega og á annan hátt. Hæfni til að miðla þekkingu og leikni sinni og flytja mál sitt skýrt og áheyrilega og taka þátt í samræðum og rökræðum,
- skapandi hugsun og frumkvæði í efnistöku og úrvinnslu. Hæfni nemenda til að nota þekkingu og leikni, draga ályktanir, áræðni til að leita nýrra lausna og beita gagnrýninni hugsun og röksemdafærslu,
- hæfni nemenda til að vinna sjálfstætt, í samstarfi við aðra og undir leiðsögn,
- hæfni nemenda til að nýta margvíslega miðla í þekkingarleit, úrvinnslu og miðlun og nýta upplýsingar á ábyrgan, skapandi og gagnrýninn hátt,
- hæfni nemenda til að bera ábyrgð á eigin námi og leggja mat á eigin vinnubrögð og frammistöðu,

Reynsluheimurinn

Nemendur þurfa að geta:

- sýnt fram á skilning á mikil-vægum gildum, svo sem kærleika, mannhelgi, félags-legu réttlæti. umhyggju fyrir öðrum mönnum og öllu lífi,

- skýrt tengsl samfélags, náttúru, trúar og lífsviðhorfa fyrr og nú, fylgt ferli orsaka og afleiðinga af gerðum manna og bent á leiðir til úrbóta,
- gert grein fyrir einkennum og stöðu Íslands í heiminum í ljósi legu og sögu landsins, breytilegrar menningar, trúar og lífsviðhorfa,
- greint samhengi heima-byggðar við umhverfi, sögu, menningu og félagsstarf, aflað sér, metið og hagnýtt upplýsingar um menningar- og samfélagsmálefni í marg-víslegum gögnum og miðlum.
- notað mikilvæg hugtök til að fjalla um menningar- og samfélagsmálefni,
- lýst náttúruferlum. sem hafa áhrif á land og gróður,
- áttað sig á hvernig loftslag og gróðurfar hafa áhrif á búsetu og lífsskilyrði,
- lýst með dæmum áhrifum tækni og mannlegra athafna á samfélag og umhverfi,
- gert sér grein fyrir nýtingu og vernd auðlinda og umhverfis, hvernig hver einstaklingur getur lagt sitt af mörkum til verndar,
- notað kort og gröf til að afla sér upplýsinga,
- rætt á upplýstan hátt um tímabil, atburði og persónur, sem vísað er til í þjóðfélagsumræðu,
- metið heimildir og ólík sjónarhorn í umfjöllun um sögu og samtíð,
- velt fyrir sér ýmsum þáttum sem sagan hefur mótast af, svo sem umhverfi, samfélags skipulagi og þjóðfélagsshreyfingum,
- lýst einkennum og þróun íslensks þjóðfélags og tekið dæmi um mikilvæga áhrifaþætti,
- dregið upp mynd af afmörkuðum efnisþáttum stórrar og smárrar sögu, nálægrar eða fjarlægjar,
- greint hvernig sagan birtist í textum og munum, hefðum og minningum, lýst margbreytileika helstu trúarbragða og lífsviðhorfa og áhrifum þeirra á líf fólks,
- rætt viðfangsefni sem snerta trú, lífsviðhorf og siðferði og sett í samhengi við atburði daglegs lífs,
- gert grein fyrir völdum frá-sögn um, hefðum, hátíðum, siðum og táknum í kristni og nokkrum helstu trúarbrögðum heims,
- borið saman valin trúar- og lífsviðhorf,
- nefnt dæmi um áhrif helgi-rita helstu trúarbragða á menningu og samfélög,
- borið kennsl á trúarlegar vísanir og tjáningu í listum og bókmenntum,
- gert sér grein fyrir margbreyti-leika fjölskyldna og marg-víslegum hlutverkum innan þeirra,
- lýst nokkrum einkennum lýðræðislegra samfélagshátta,
- gert grein fyrir hlutverki nokkurra helstu stofnana samfélagsins,
- gert grein fyrir hugmyndum um samhjálp og velferð og framkvæmd hennar í samfélaginu,
- lýst með dæmum hvernig samfélagsgerð tengist lífi einstaklinga,
- sýnt fram á skilning á kostnaði eigin neyslu og sé læs á þau áhrif sem ýmis tilboð og auglýsingar hafa á eigin neyslu og á samfélagið,
- séð gildi slysavarna og viðbragða við slysum í heimahúsum, nærsamfélagi og náttúrunni

Hugarheimur

Að nemendur þurfa að geta:

Skólanámskrá – Námsvísir – Elsta stig

- lýst sjálfum sér og tekið dæmi um þætti sem hafa áhrif á sjálfsmýnd hans, svo sem úr nærsamfélagi, umhverfi og menningu,
- lýst með dæmum gildi jákvæðra lífsviðhorfa, dygða og gildismats fyrir eigin sjálfsvitund,
- áttað sig á ólíkum kynhlut-verkum á nokkrum sviðum og hvernig þau mótast og breytast,
- gert sér grein fyrir eigin styrkleikum og veikleikum,
- vegið og metið áhrif fyrirmynda og staðalmynda, hvernig vinna megi með þau á sjálfstæðan og uppbyggjandi hátt,
- lýst margvíslegum tilfinningum og áttað sig á, áhrifum þeirra á hugsun og hegðun,
- tileinkað sér heilbrigða og holla lífshætti,
- metið jákvæð og neikvæð áhrif ýmissa áreita í umhverfinu á líf hans og tekið gagnrýna afstöðu til þeirra,
- gert sér grein fyrir jafngildi sínu og annarra manna og rætt þýðingu þess
- sett sig í spor fólks með ólíkan bakgrunn á völdum stöðum og tímum,
- sett sér markmið og gert áætlanir við fjölbreytt viðfangsef

Félagsheimur

Að nemendur þurfa að geta:

- tekið þátt í lýðræðislegu samstarfi og samræðu,
- borið kennsl á ólíkan bak-grunn fólks og virt frelsi þess til mismunandi trúar, lífsgilda, skoðana og lífshátta,
- metið og brugðist við ólíkum skoðunum og upplýsingum á fordómalausán hátt,
- rökrætt um ólík málefni af samfélagslegum og siðferðilegum toga,
- tekið þátt í samræðu um stöðu sína sem þátttakandi í samfélaginu, réttindi og skyldur, sýnt ábyrgð í samskiptum og átti sig á réttindum sínum samkvæmt alþjóðasáttmálum,
- tjáð þekkingu sína og viðhorf með fjölbreyttum hætti, einn sér og í samstarfi við aðra,
- nefnt dæmi um gildi jafn-réttis og mannréttinda í sam félaginu og rætt áhrif staðalímynda

Kennsluhættir

Hlutverk kennara í samfélagsgreinum er að gefa nemendum tækifæri til að þroska hæfni sína, til að eiga í innihaldsríkum samskiptum við aðra, veita þeim leiðsögn í lýðræðislegum vinnubrögðum og ljá þeim verkfæri, til þess að þróa skilning sinn á sjálfum sér, öðru fólki og því umhverfi og samfélagi sem þeir hrærast í. Kennarinn á að hjálpa nemendum að skilja hugmyndir og hugsjónir, sem liggja til grundvallar viðhorfum til umhverfis, auðlinda og sögu. Gera þeim kleift að átta sig á samfélagslegum og siðferðilegum álitamálum. Mikilvægt er að nemendur fái tækifæri til að byggja upp orðaforða sinn, þjálfist í notkun hans og að beita honum við ólíkar aðstæður.

Kennsluaðferðir sem geta stuðlað að aukinni hæfni í samfélagsgreinum eru meðal annars umræðu- og spurnaraðferðir sem þjálfar samræðu og gagnrýna hugsun. Efling gagnrýnnar hugsunar á sér stað í samræðu.

Hópvinna getur alið af sér samkennd, samræður, tjáningu og dýpri skilning, ásamt því að auka skilning á viðhorfum og skoðunum annarra. Hún styrkir sjálfsmýnd og eykur sjálfstraust og samábyrgð nemenda. Markmiðið getur til dæmis verið að vekja nemendur til umhugsunar, fá þá til að skiptast á skoðunum eða rökræða, velta fyrir sér mismunandi

hliðum tiltekins máls, kenna þeim að tjá sig og taka tillit til annarra. Einnig má skipuleggja samanburð, til dæmis á atburðum, tímabilum, hugmyndum eða aðferðum. Við slík vinnubrögð hentar samþætting námsgreina og námssviða vel. Til eru ýmsar útfærslur af hópvinnu og má þar nefna söguaðferðina, þemanám og landnámsaðferðina.

Leitaraðferðir henta vel til að kynna nemendum vísindaleg vinnubrögð og veita þeim þjálfun í að afla upplýsinga og vinna úr þeim með skipulögðum hætti. Dæmi um slíkar aðferðir eru heimildavinna, vettvangsferðir og viðtöl. Vinna með heimildir er því stór hluti af kennslu samfélagsgreina og leggja þarf áherslu á upplýsingalæsi nemenda. Mikilvægt er að nemendur fái tækifæri til að læra að nota skólasafnið og Netið við heimildaleit. Nauðsynlegt er að þjálfarar nemendur í að meta á gagnrýninn hátt gildi og áreiðanleika ólíkra heimilda og hvaða aðferðum er best að beita við upplýsingaleitina og meðferð heimilda. Viðtöl gefa nemendum tækifæri til að vinna með munnlegar heimildir.

Sem dæmi um aðferð sem reynir á lýðræðislegt skipulag, umburðarlyndi og gagnkvæma virðingu fyrir skoðunum annarra má nefna bekkjarfundir. Á slíkum fundum þurfa allir að fá tækifæri til að tjá sig og læra að taka tillit til annarra eftir fyrirfram ákveðnum reglum.

Leikræn tjáning og hlutverkaleikir eru einnig kennsluaðferðir sem æfa nemendur í að setja sig í spor annarra og takast á við ímyndaðar aðstæður, samfélagsleg málefni og álitamál.

Námsmat

Við mat á námsframvindu nemenda er mikilvægt að styðjast við fjölbreyttar matsaðferðir sem taka mið af nemendahópnum, endurspeglar kennsluhætti, er sanngjarnt gagnvart einstaklingnum, heiðarlegt og óhlutdrægt. Dæmi um matsaðferðir eru munnleg verkefni, verkleg og skrifleg, myndræn verkefni, einstaklingsverkefni og hópverkefni, ýmiskonar afmörkuð próf ásamt skapandi verkefnum með tengingu við aðrar námsgreinar með nýtingu á margmiðlun og upplýsingatækni.